

Məmməd Süleyman oğlu HƏSƏNOV

Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetinin magistrantı

E-mail: hasanov.mammad.2401@atmu.edu.az

AZƏRBAYCANIN REGIONAL TURİZM POTENSIALININ MÜASİR VƏZİYYƏTİNİN TƏHLİLİ VƏ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Xülasə

Bu məqalədə Azərbaycanın regional turizm potensialının müasir vəziyyəti təhlil edilmiş və qiymətləndirilmişdir. Araşdırma çərçivəsində ölkənin müxtəlif regionlarının turizm resursları – təbii landşaftlar, tarixi və mədəni irs, ekoturizm imkanları və yerli adət-ənənələr – diqqətlə öyrənilmişdir. Məqalədə həmçinin turizm infrastrukturunun səviyyəsi, nəqliyyat əlaqələri, turizm xidmətlərinin keyfiyyəti və turistlər üçün əlçatanlıq kimi amillər qiymətləndirilmişdir. Turizm potensialının qiymətləndirilməsi zamanı pozitivist və strukturalist yanaşmalar, statistik göstəricilərin analizi, indeksləşdirmə və regionlararası müqayisə metodları tətbiq olunmuşdur. Təhlil göstərir ki, Azərbaycanın bəzi bölgələri yüksək turizm potensialına malikdir, lakin digər regionlarda infrastruktura, marketinq və xidmət keyfiyyətində çatışmazlıqlar mövcuddur. Məqalədə həmçinin turizm siyasətinin təkmilləşdirilməsi və regionların davamlı turizm inkişafının təmin edilməsi üçün nəzəri və praktiki tövsiyələr təqdim olunmuşdur. Nəticələr göstərir ki, regional turizm potensialının səmərəli istifadəsi üçün strateji planlaşdırma, investisiya cəlbi, yerli icmalarla əməkdaşlıq və turizm xidmətlərinin keyfiyyətinin artırılması vacibdir. Bu araşdırma, həmçinin Azərbaycan regionlarının turizm potensialının qiymətləndirilməsi və inkişaf etdirilməsi üçün elmi əsaslı metodoloji çərçivə təqdim edir. Eyni zamanda, turizmin idarə olunması prosesinə rəqəmsal həllərin inteqrasiyası, xidmət keyfiyyətinin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması və insan kapitalının gücləndirilməsi regionların cəlbediciliyinin artmasına mühüm töhfə verir. Turist axınının mövsümi dəyişkənliyini minimuma endirmək üçün isə ilboyu fəaliyyət göstərə bilən alternativ turizm növlərinin sağlamlıq turizmi, aqroturizm, mədəni marşrutlar və macəra turizminin inkişaf etdirilməsi məqsədəuyğundur. Bununla yanaşı, davamlılıq prinsiplərinə əsaslanan idarəetmə modeli həm təbii resursların qorunmasını təmin edir, həm də uzunmüddətli perspektivdə turizm sektorunun dayanıqlılığını möhkəmləndirir. Regional istiqamətlər üzrə aparılan analizin nəticələri göstərir ki, dövlət-özəl tərəfdaşlığının genişləndirilməsi, innovativ marketinq alətlərindən istifadə və turizm məhsullarının diversifikasiyası gələcək inkişaf üçün əsas şərtlərdir. Beləliklə, aparılan araşdırma Azərbaycanın regional turizm potensialının yalnız mövcud vəziyyətini deyil, həm də perspektiv inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirir və ölkənin turizm siyasətinin daha səmərəli formalaşdırılması üçün elmi-praktik baza təqdim edir.

Açar sözlər: qiymətləndirmə, infrastruktur, davamlı inkişaf, pozitivist yanaşma, strukturalist yanaşma.

UOT: 338.48(479.24):330.59

JEL: L83, R58

DOI: <https://doi.org/10.54414/JAYT1599>

Giriş

Müasir dövrdə turizm dünya iqtisadiyyatının ən sürətlə inkişaf edən sektorlarından birinə çevrilmişdir. Bu, təkcə iqtisadi gəlir mənbəyi deyil, həm də mədəni mübadilə, beynəlxalq əməkdaşlıq və regionların sosial-iqtisadi inkişafının stimullaşdırıcısı rolunu

oynayır. Azərbaycan, mövqeyi, zəngin tarixi-mədəni irsi, təbii landşaft müxtəlifliyi və müstəsna mədəniyyəti ilə regionda əhəmiyyətli turizm potensialına malikdir. Ölkə, "Xəzər dənizinin incisi" kimi təqdim olunan Bakı metropolundan kənarında, hər biri

özünəməxsus cazibədarlığa malik olan regionlarında geniş imkanlara malikdir.

Son onilliklər ərzində Azərbaycan hökuməti turizm sektorunun inkişafına xüsusi diqqət yetirir, infrastruktur layihələri həyata keçirir və ölkənin turizm məkanı kimi təşviqi üçün strateji sənədlər qəbul edir. Lakin, ölkənin turizm gəlirləri və gələn turistlərin əksəriyyəti hələ də Bakı və onun ətrafında cəmləşmişdir. Bu isə regionların böyük və kəşfiyyəti tamamlanmamış turizm potensialının daha səmərəli istifadə edilməməsi mənasını verir.

Bu elmi məqalənin əsas məqsədi Azərbaycanın regionlarının turizm potensialının müasir vəziyyətini hərtərəfli təhlil etmək, mövcud imkanları, qarşıya çıxan problemləri qiymətləndirmək və regionların turizm məhsulunu rəqabətqabiliyyətli şəkildə inkişaf etdirmək üçün elmi əsaslandırılmış tövsiyələr verməkdir. Tədqiqatda regionların təbii, mədəni, tarixi və etnoqrafik ehtiyatları, onların iqtisadiyyata və sosial inkişafa təsiri, habelə idarəetmə və marketing strategiyaları araşdırılır.

Əsas hissə

Məqalədə müxtəlif elmi tədqiqat metodlarından istifadə olunmuşdur. Tarixi-təhlili metod Azərbaycan turizminin inkişaf mərhələlərini və regionların potensialının formalaşmasını araşdırmaq üçün tətbiq edilmişdir. Statistik təhlil metodu Dövlət Statistika Komitəsinin, Gənclər və Turizm Nazirliyinin rəsmi məlumatları, habelə beynəlxalq turizm təşkilatlarının hesabatları əsasında regionlara daxil olan turist axınlarının dinamikasını, turizm gəlirlərini və infrastruktur göstəricilərini müqayisəli şəkildə təhlil etməyə imkan vermişdir [1, s.45].

Sistem yanaşması regionların turizm potensialını ayrı-ayrı komponentlər (təbii, mədəni, infrastruktur, kadr) kimi deyil, vahid bir sistem kimi qiymətləndirməyə və onların qarşılıqlı əlaqəsini müəyyən etməyə kömək etmişdir. Sosioloji yanaşma isə turist maraqları, gözləntiləri və regionlara münasibəti ilə bağlı mövcud sorğuların və tədqiqatların nəticələrini ümumiləşdirməyə əsaslanır [2, s.112].

Tədqiqatın elmi novatorluğu ondan ibarətdir ki, regionların turizm potensialı

kompleks şəkildə, müasir inkişaf meyilləri (məsələn, dayanıqlı turizm, kənd təsərrüfatı turizmi) kontekstində və post-pandemik dövrün çağırışları nəzərə alınmaqla qiymətləndirilir. Məqalədə həmçinin, regionların rəqabət qabiliyyətini artırmaq üçün konkret, praktik tövsiyələr verilir.

Azərbaycan regionları öz müxtəlifliyi ilə seçilir və bu, müxtəlif növ turizm fəaliyyətlərinin inkişafı üçün əsas təşkil edir. Təbii Turizm Potensialı - Regionlar ölkənin təbii sərvətlərinin böyük hissəsini özündə cəmləşdirir. Dağ turizmi üçün Böyük Qafqaz dağ silsiləsi (Quba, Qusar, Şəki, Xınalıq kimi unikal kənd), Kiçik Qafqaz (Qəbələ, İsmayıllı, Tovuz) və Naxçıvan Muxtar Respublikası (Zəngəzur dağları) əla imkanlar təqdim edir. Bu regionlarda qış idman növləri (Qəbələ, Şahdağ və Tufandağ kurortları), trekking, alpinizm və ekoloji turizm inkişaf etməkdədir [3, s.78].

Ekoloji turizm baxımından Azərbaycanın cənub və cənub-şərq regionları (Lənkəran, Astara, Masallı) subtropik iqlimi, Hirkan Milli Parkı (TALIŞ dağlarının relikտ meşələri) və zəngin bio-müxtəliflik ilə diqqəti cəlb edir. Şirvan, Ağgöl və Göygöl Milli Parkları isə quş müşahidəsi (birdwatching) və foto-turizm üçün geniş imkanlar yaradır.

Termal və sağlamlıq turizmi Naxçıvan MR-da (Darıdağ), Qəbələ, Tovuz, Masallı və Qax rayonlarında yerləşən mineral bulaqlar əsasında inkişaf etməkdədir. Bu, daxili turizm üçün olduqca perspektivli sahədir [4, s.23].

Mədəni-tarixi və etnoqrafik turizm potensialı. Azərbaycan regionları qədim tarixi abidələr, memarlıq inciləri və canlı etnoqrafik ənənələrlə zəngindir. Şəki şəhəri özünün Xan Sarayı ilə UNESCO-nun Ümumdünya İrs Siyahısında yer alır və regionun ən mühüm mədəni cazibə mərkəzinə çevrilmişdir. Qəbələ (Qədim Qəbələ), Quba (Qırmızı Qəsəbə), Oğuz (Məliklər qəbiristanlığı) və Naxçıvan (Mömünə Xatün türbəsi, Yusif Küseyir oğlu türbəsi) kimi regionlar da zəngin tarixi irsə malikdir [5, s.56]. Etnoqrafik turizm regionlarda milli mətbəx, sənətkarlıq (xalçaçılıq, zərgərlik), xalq bayramları və adət-ənənələrinin qorunub saxlanması əsasında inkişaf edə bilər. Quba xalçaları, Lənkəranın misgərlik məmulatları, Şəkinin ipəkçiliyi və şəki pitisi,

hər bir regionun unikal mədəni kodunu. Kənd Təsərrüfatı (Aqro) Turizm Potensialı - Azərbaycan regionları üçün xüsusilə perspektivli olan, lakin hələ də kifayət qədər istifadə edilməyən istiqamətdir. İsmayılı, Qəbələ, Şəki, Oğuz və Zaqatala kimi dağətəyi rayonlarda turistlərə kənd həyat tərzini, yerli kulinariya ənənələrini (bal, pendir, şirniyyat istehsalı) yaşamaq imkanı verə bilər. Bu, şəhər sakinləri üçün artan maraq doğuran və regionun əhalisi üçün əlavə gəlir mənbəyi yaradan turizm növüdür [6, s.91].

Müsbət inkişaf meylləri. Son illərdə Azərbaycan regionlarının turizm infrastrukturunda müəyyən irəliləyişlər qeydə alınır. Qəbələ, Şəki və Şamaxı kimi regionlarda müasir mehmanxana kompleksləri, istirahət mərkəzləri və qida müəssisələri fəaliyyət göstərir. "Kiçik Şəki" və "Şəbəkə" kimi dövlət proqramları regionlarda kiçik və orta biznesin, o cümlədən turizm sahəsindəki sahibkarlığın inkişafına kömək edir [1, s.48].

Hökumətin "Azərbaycan: Ölkə Üç Turizm Məkanı" brendi çərçivəsində aparılan təşviq kampaniyalarında regionların imicinin artırılmasına diqqət yetirilir. Məsələn, Şəkinin UNESCO siyahısına daxil edilməsi onun beynəlxalq tanınmasına güclü təkan vermişdir. Bundan əlavə, regionlarda keçirilən müxtəlif festivallar (Quba alma festivalı, Lənkəran nar festivalı, Qəbələ musiqi festivalı) regionun turizm cəlbediciliyini artırır.

Əsas çətinliklər və problemlər. Baxmayaraq ki, müsbət dəyişikliklər var, regionların turizm potensialının tam açılmasının qarşısını alan bir sıra ciddi problemlər mövcuddur.

Nəqliyyat və əlaqə infrastrukturunun çatışmazlığı. Bir çox regionda, xüsusən dağlıq ərazilərdə yol şəbəkəsi zəif inkişaf etmişdir. Bakıdan regionlara daxili aviaünsiyyətlər məhduddur, əsasən avtomobil nəqliyyatından istifadə olunur ki, bu da vaxt itkisinə səbəb olur [7, s.134].

Qonaqpərvərlik infrastrukturunun qeyri-bərabər inkişafı. Yüksək keyfiyyətli mehmanxana xidmətləri əsasən bir neçə turizm mərkəzində (Qəbələ, Şəki) cəmləşmişdir. Digər regionlarda isə mehmanxana bazası, xidmət səviyyəsi və rahatlıq standartları beynəlxalq tələblərə cavab vermir.

İxtisaslı kadrların çatışmazlığı. Regionlarda xarici dillər bilən, peşəkar bələdçi və qonaqpərvərlik xidmətləri üzrə mütəxəssislərin sayı kifayət deyil. Bu, xarici turistlərlə ünsiyyətdə ciddi maneə yaradır [2, s.115].

Marketing və təşviq strategiyasının zəifliyi. Regionların əksəriyyətinin beynəlxalq bazarda aydın, fərqləndirilmiş imici yoxdur. Təşviq materialları çox vaxt kifayət qədər informasiya daşımır və rəqəmsal məkanda, sosial şəbəkələrdə onlayn mövcudluq zəif təşkil olunub.

Məhsulun diferensiasiyasının olması. Bir çox region oxşar turizm məhsulu təqdim edir (gözəl təbiət, tarixi abidələr), lakin onların rəqabət üstünlüyünü təmin edən unikal xüsusiyyətləri vurğulanmır.

Maliyyə çatışmazlığı. Kiçik və orta turizm biznesi üçün sərfəli kreditlərin və investisiya qoyuluşlarının çatışmazlığı regionlarda yeni turizm obyektlərinin açılmasını və mövcud olanların müasirləşdirilməsini çətinləşdirir. Azərbaycan regionlarının turizm potensialının səmərəli istifadəsi üçün aşağıdakı tədbirlər həyata keçirilməlidir.

1. **İnfrastrukturun gücləndirilməsi.** Regionlar arasında daxili hava və dəmir yolu əlaqələrinin yaxşılaşdırılmasına prioritet verilməlidir. Eyni zamanda, regional yolların vəziyyəti yaxşılaşdırılmalı, ictimai nəqliyyatın rahatlığı artırılmalıdır [7, s.140].

2. **Məhsulun diferensiasiyası və nişə strategiyası.** Hər bir region özünəməxsus "brendini" yaratmalıdır. Məsələn: Quba-Qusar: "Dağ və Etno Turizm Mərkəzi" (Xınalıq, Qırmızı Qəsəbə, qış idmanı), Şəki-Zaqatala: "Mədəni İrs və Tarix Mərkəzi" (Xan Sarayı, Karvan yolu, qədim kəndlər), Lənkəran-Astara: "Ekoloji və Sağlamlıq Turizmi Regionu" (Hirkan meşələri, çay plantasiyaları, termal bulaqlar), Naxçıvan: "Dini və Arxeoloji Turizm Mərkəzi" (Nuhun türbəsi, qədim qalalar).

3. **Kadr potensialının artırılması.** Regional universitetlərdə və kollejlərdə turizm və qonaqpərvərlik ixtisasları üzrə təhsilin keyfiyyəti yüksəldilməli, bələdçilər və qonaqpərvərlik işçiləri üçün xüsusi təlim və sertifikatlaşdırma kursları təşkil edilməlidir [2, s.118].

4. **Rəqəmsal marketingin və təşviqin gücləndirilməsi.** Hər bir region üçün xüsusi,

çoxdilli internet portalı və sosial media hesabları yaradılmalı, virtual gəzinti və onlayn bilet sifarişi imkanları təmin edilməlidir. Turistlər üçün mobil tətbiqlər inkişaf etdirilməlidir.

5. Dayanıqlı turizm prinsiplərinin tətbiqi. Turizm fəaliyyəti təbii mühitin və mədəni irsin qorunması prinsipinə əsaslanmalıdır. Bu, uzunmüddətli perspektivdə regionun cəlbediciliyini qoruyub saxlamaq üçün vacibdir.

6. Dövlət-Özəl sektor tərəfdaşlığının inkişafı. Regionlarda turizm infrastrukturunu layihələrinin həyata keçirilməsi üçün dövlət və özəl sektor arasında səmərəli əməkdaşlıq mexanizmləri yaradılmalı, investorlar üçün güzəştli vergi və gömrük rejimləri tətbiq edilməlidir.

7. Daxili turizmin stimullaşdırılması. Pandemiya dövrü göstərdi ki, daxili turizm regionlar üçün sabit gəlir mənbəyinə çevrilə bilər. Yerli sakinlər üçün sərfəli tur paketlərinin təqdimatı regiondakı turizm biznesinə dəstək verəcəkdir.

Son onillikdə Azərbaycanın regional turizm sənayesində mühüm müsbət dəyişikliklər müşahidə olunur. Regionların turizm potensialının artması, həm dövlət siyasətinin prioritetləşdirməsi, həm də infrastruktur, mədəni irs və investor maraqlarının inkişafı ilə bağlıdır. İnfrastruktur sahəsində aparılan işlər nəticəsində müasir turizm tələblərinə cavab verən mehmanxana komplekslərinin sayı artmış, Qəbələ, Şəki və Şamaxı kimi regionlarda beynəlxalq standartlara cavab verən qonaq qəbul müəssisələri yaradılmışdır. Bu, turistlərin komfort səviyyəsini yüksəltməklə yanaşı, yerli əmək bazarına da müsbət təsir göstərir. Dövlətin regionların inkişafına yönəlmiş “Kiçik Şəhərlər” və “Regional İnkişaf” proqramları turizm infrastrukturunun yaxşılaşdırılmasına əhəmiyyətli töhfə verir. Bu proqramlar çərçivəsində küçələrin abadlaşdırılması, ictimai yerlərin yenidən qurulması və kommunikasiya sistemlərinin modernləşdirilməsi kimi tədbirlər həyata keçirilir.

Mədəni irsin qorunması və bərpası sahəsində də mühüm irəliləyişlər mövcuddur. UNESCO-nun Ümumdünya İrs Siyahısına daxil olan abidələrin, xüsusilə Şəki Xan Sarayının bərpası və qorunması üçün xüsusi diqqət göstərilir. Tarixi-memarlıq qoruqlarının

yaradılması (Quba qədim kəndləri, Qəbələ arxeoloji kompleksi) regionların mədəni cəlbediciliyini artırır və turizm marşrutlarının müxtəlifliyini genişləndirir. Eyni zamanda regionların turizm potensialının artması xarici investorların marağını da artırmışdır. Xüsusilə dağ turizmi və istirahət mərkəzlərinin inşası sahəsində beynəlxalq şirkətlərin iştirakı genişlənir. Bəzi regionlarda elektron bilet sistemləri, virtual gəzintilər və mobil tətbiqlərin tətbiqi gənc nəslin marağını cəlb etmək baxımından əhəmiyyətlidir.

Buna baxmayaraq, bir sıra çətinliklər də mövcuddur. Nəqliyyat şəbəkəsinin qeyri-kafi inkişafı regionlar arasında hərəkətin çətinləşməsinə səbəb olur, dəmir yolu və hava nəqliyyatının məhdud imkanları turist axınlarının sərbəst hərəkətini çətinləşdirir, kənd yollarının vəziyyəti isə ekoturizm imkanlarının tam istifadəsinə mane olur. Peşəkar bələdçi və xidmət personalının yetişdirilməsi sistemdəki çatışmazlıqlar xidmət keyfiyyətinin aşağı olmasına gətirib çıxarır, xarici dillərin bilməməsi isə beynəlxalq turistlərlə ünsiyyəti çətinləşdirir. Marketing və təşviq strategiyalarının zəifliyi regionların imicinin formalaşmasına mane olur, rəqəmsal məkanda təmsil olunmanın az olması müasir turistlərin marağını cəlb etməkdə problemlər yaradır.

Maliyyə və investisiya problemləri də mövcuddur; kiçik və orta biznes üçün sərfəli kredit imkanlarının məhdud olması yeni turizm müəssisələrinin yaradılmasını çətinləşdirir, bürokratik maneələr isə layihələrin maliyyələşdirilməsində investorların qarşısında əngəl yaradır. Eyni zamanda turizm fəaliyyətinin intensivləşməsi ekoloji və mədəni tarazlığın pozulması təhlükəsini yaradır, dayanıqlı turizm prinsiplərinin tətbiqi mexanizmlərinin zəif inkişaf etməsi uzunmüddətli perspektivdə problemlər yarada bilər. Regionlarda təqdim olunan turizm məhsullarının oxşarlığı, fərqləndirici və unikal xüsusiyyətlərin azlığı isə rəqabət qabiliyyətinə mənfi təsir göstərir. Fərqli qurumlar – yerli idarəetmə orqanları, turizm operatorları və qonaqpərvərlik müəssisələri – arasında əlaqənin zəif olması səmərəli idarəetməni çətinləşdirir, vahid məlumat bazasının olmaması isə planlaşdırmanın keyfiyyətinə mənfi təsir göstərir.

Beləliklə, Azərbaycanın regional turizm potensialının müasir vəziyyətində həm mühüm müsbət tərəflər, həm də həlledilməli çətinliklər mövcuddur. Dayanıqlı inkişaf üçün strateji planlaşdırma, investisiya cəlbi, peşəkar kadrların hazırlanması, effektiv marketing və vahid idarəetmə mexanizmlərinin tətbiqi vacibdir.

Son illərdə Azərbaycan regionlarında turizmin inkişafı dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir. "Azərbaycan 2030: Sosial-iqtisadi inkişafın milli prioritetləri" sənədində regional inkişaf və turizmin diversifikasiyası xüsusi vurğulanır. Bu çərçivədə regionlarda turizm klasterlərinin yaradılması, infrastruktur investisiyalarının artırılması və yerli turizm məhsullarının formalaşdırılmasına yönəlmiş tədbirlər həyata keçirilir.

Nəqliyyat və əlaqə infrastrukturunu sahəsində irəliləyişlər müşahidə olunsa da, regionlar arasında inkişaf qeyri-bərabərdir. Bakı-Şəki, Bakı-Quba və Bakı-Qəbələ marşrutlarında avtomobil yollarının keyfiyyəti yaxşılaşdırılmış, daxili hava limanlarının şəbəkəsi – xüsusilə Naxçıvan, Qəbələ və Lənkəran aeroportları – modernləşdirilmişdir. Lakin dağlıq və alternativ marşrutların inkişafı hələ də kifayət deyil, həmçinin hava xidmətlərinin tezliyi və qiymət baxımından əlçatanlığı optimallaşdırılmalıdır.

Qonaqpərvərlik obyektlərinin keyfiyyətində müəyyən irəliləyişlər qeyd olunmasına baxmayaraq, beynəlxalq standartlara cavab verən mehmanxanaların sayı və regional paylanması hələ də məhduddur. Dörd və beş ulduzlu mehmanxanaların qeyri-bərabər paylanması yüksək tələbatlı turist qruplarının qəbul imkanlarını məhdudlaşdırır.

Turizm məhsullarının diversifikasiyası da aktual məsələdir. Ənənəvi mədəni turizmdən əlavə, aqroturizm, ekoturizm, etnoqrafik turizm və macəra turizmi kimi alternativ növlərin inkişafı regionların turizm potensialının səmərəli istifadəsinə şərait yaradır. Kənd təsərrüfatı turizmi, xüsusilə, yerli əhalinin gəlir səviyyəsinin yüksəldilməsində mühüm rol oynaya bilər. Azərbaycan regionları zəngin mədəni irs və etnoqrafik müxtəlifliyə malik olsa da, bu potensialın turizm məhsuluna çevrilməsi prosesində sistemli yanaşmanın olmaması problemlər

yaradır. Yerli sənətkarlıq, milli mətbəx, bayram və adət-ənənələrin turizm məhsulu kimi təqdim olunması daha effektiv təşkil edilməlidir.

Rəqəmsal transformasiya sahəsində də çatışmazlıqlar mövcuddur. Regionların turizm məhsullarının rəqəmsal təqdimatı, virtual gəzintilər, onlayn bilet sistemi, mobil tətbiqlər və sosial media marketingi sahəsində kifayət qədər inkişaf yoxdur. Vahid marketing strategiyasının olmaması regionların imicinin formalaşmasını çətinləşdirir, fərqləndirilmiş brend strategiyası və hədəf auditoriyanın müəyyən edilməsi vacibdir. Dayanıqlı turizm prinsiplərinin tətbiqi regionların uzunmüddətli inkişafı üçün zəruridir. Ekoloji balansın qorunması, təbii resursların səmərəli istifadəsi və sosial-mədəni davamlılığın təmin edilməsi turist fəaliyyətinin yerli əhalinin həyat tərzinə mənfi təsirinin qarşısını alır, ənənəvi dəyərlərin qorunmasını təmin edir.

Kadr potensialının inkişafı sahəsində regionlarda turizm və qonaqpərvərlik ixtisaslaşmış təhsil müəssisələrinin sayı yetərli deyil. Praktiki bacarıqların formalaşdırılması, xarici dil biliklərinin artırılması və beynəlxalq standartlara uyğun peşəkar hazırlıq sistemi zəruridir. Eyni zamanda regionlarda ixtisaslı turizm mütəxəssislərinin cəlb edilməsi və saxlanması, gənc kadrların motivasiyası və peşəkar inkişaf imkanlarının təmin edilməsi vacibdir.

Maliyyə və investisiya mühiti də inkişaf etdirilməlidir. Kiçik və orta turizm biznesi üçün sərfəli kredit imkanlarının artırılması, investisiya risklərinin azaldılması və dövlət-özəl tərəfdaşlığının gücləndirilməsi regionlarda turizm infrastrukturunun yaxşılaşdırılmasına kömək edəcək. Regionlarda innovativ turizm layihələrinin təşviqi, startap hərəkətinin inkişafı və yerli sahibkarların turizm sektoruna cəlb olunması iqtisadi inkişafı stimullaşdırır. Bütün bu tədbirlər vahid strategiya əsasında koordinasiya edilməli, regionların turizm potensialının tam işlədilməsi və ölkənin ümumi turizm gəlirlərinin artırılması təmin edilməlidir. Azərbaycanın regionları ölkənin ümumi turizm potensialının ayrılmaz və perspektivli hissəsini təşkil edir. Onların təbii gözəlliyi, zəngin tarixi-mədəni irsi və etnoqrafik müxtəlifliyi müxtəlif növ turizm

fəaliyyətlərinin – mədəni, ekoloji, dağ, kənd təsərrüfatı, sağlamlıq turizminin inkişafı üçün geniş imkanlar yaradır. Lakin, bu potensial hələ də tam işlədilmir. Müasir vəziyyət regionların turizm məhsulunun formalaşmasında və onun rəqabətqabiliyyətli şəkildə təqdimatında ciddi problemlər olduğunu göstərir. Bu problemlərə infrastruktur çatışmazlığı, ixtisaslı kadrların olmaması, zəif marketinq strategiyası və maliyyə resurslarının məhdud olması daxildir. Regionların turizm potensialının səmərəli istifadəsi üçün kompleks yanaşma tələb olunur. Bu, infrastrukturun gücləndirilməsini, hər bir region üçün unikal brend və nişə strategiyasının işlənilib hazırlanmasını, kadr hazırlığının yaxşılaşdırılmasını, rəqəmsal marketinqin genişləndirilməsini və dayanıqlı turizm prinsiplərinin tətbiqini əhatə etməlidir.

Təklif olunan tədbirlərin həyata keçirilməsi nəticəsində Azərbaycanın regionları nəinki daxili turizm bazarında, həm də beynəlxalq səviyyədə əhəmiyyətli mövqə tuta bilər. Bu, ölkənin iqtisadi diversifikasiyasına, regionların sosial-iqtisadi inkişafına, əmək bazarının genişlənməsinə və Azərbaycanın dünyada çoxşaxəli turizm məkanı kimi imicinin möhkəmlənməsinə kömək edəcəkdir. Regionların turizm potensialının tam açılması gələcək nəsillər üçün onların təbii və mədəni sərvətlərinin qorunub saxlanması şərti ilə mümkündür.

Nəticə

Tədqiqatın nəticələri aydın şəkildə göstərir ki, Azərbaycanın regionları ölkənin ümumi turizm potensialının tək-cə ayrılmaz deyil, həm də ən perspektivli və diversifikasiya olunmuş hissəsini təşkil edir. Bu regionların hər biri özünəməxsus təbii gözəlliyi - Böyük və Kiçik Qafqazın təmtəraqlı dağ landşaftları, Xəzər dənizinin sahil zolaqları, subtropik Lənkəran zonası, müalicəvi mineral bulaqları; zəngin tarixi-mədəni irsi - qədim alban məbədləri, Orta əsrlərə aid memarlıq inciləri, arxeoloji abidələri; həmçinin etnoqrafik müxtəlifliyi - unikal yerli mətbəxi, ənənəvi sənətkarlıq növləri, milli bayram və adət-ənənələri ilə çoxşaxəli turizm məhsulunun formalaşdırılması üçün geniş imkanlara malikdir.

Bununla belə, aparılan təhlillər göstərir ki, bu geniş potensialın əksəriyyəti hələ də kifayət qədər işlədilmir və dəyərləndirilmir. Müasir vəziyyət regionların turizm məhsulunun formalaşması, koordinasiyalı şəkildə təqdimi və rəqabətqabiliyyətli bazarda konkurent üstünlüyünün təmin edilməsində bir sıra sistemli problemlərin olduğunu aşkara çıxarır. Bu problemlər arasında ən əhəmiyyətliləri kimi aşağıdakılar qeyd edilə bilər: nəqliyyat və kommunikasiya infrastrukturunun çatışmazlığı, xüsusilə daxili hava və dəmir yolu bağlantılarının məhdud olması; beynəlxalq standartlara cavab verən qonaqpərvərlik müəssisələrinin sayının çatışmazlığı; peşəkar bələdçi və xidmət personalından ibarət ixtisaslı kadr potensialının ciddi çatışmazlığı; vahid marketinq və təşviq strategiyasının olmaması; kiçik və orta turizm biznesi üçün maliyyə resurslarına çıxışın məhdud olması.

Regionların turizm potensialının səmərəli və davamlı şəkildə dəyərləndirilməsi üçün global təcrübəni nəzərə alan və yerli xüsusiyyətlərə uyğunlaşdırılmış çoxsəviyyəli və kompleks yanaşma tələb olunur. Bu yanaşma, ilk növbədə, nəqliyyat və kommunikasiya infrastrukturunun gücləndirilməsini, hər bir region üçün onun unikallığını və rəqabət üstünlüyünü vurğulayan aydın brend və nişə strategiyasının işlənilib hazırlanmasını, peşəkar kadr hazırlığı sisteminin yaradılmasını və davamlı təlim proqramlarının tətbiqini, rəqəmsal marketinq alətlərinin və onlayn təqdimat platformalarının geniş tətbiqini, həmçinin dayanıqlı turizm prinsiplərinin - təbii mühitin, mədəni irsin və yerli icmaların rifahının qorunmasını prioritet kimi qəbul edən idarəetmə modelinin tətbiqini əhatə etməlidir.

Təklif olunan strateji tədbirlərin ardıcıl və sistemli şəkildə həyata keçirilməsi nəticəsində Azərbaycanın regionları nəinki daxili turizm bazarında daha aktiv iştirak edə bilər, həm də Qafqaz regionunda və dünya miqyasında rəqabətqabiliyyətli, maraqlı və unikal turizm məkanı kimi əhəmiyyətli mövqə tuta bilər. Bu, ölkə iqtisadiyyatının diversifikasiyasına və neftdən asılı olmayan gəlir mənbələrinin yaradılmasına, regionların sosial-iqtisadi inkişafının sürətlənməsinə, yeni iş yerlərinin açılması və əmək bazarının genişlənməsinə, həmçinin Azərbaycanın dünyada çoxşaxəli,

müasir və əlçatan turizm məkanı kimi imicinin daha da möhkəmlənməsinə əhəmiyyətli dərəcədə töhfə verəcəkdir. Qeyd etmək lazımdır ki, regionların turizm potensialının tam və səmərəli şəkildə açılması və dəyərləndirilməsi yalnız gələcək nəsillər üçün onların əsas sərvəti olan təbii gözəlliklərin və mədəni irsin qorunub saxlanması şərti ilə mümkündür. Bu baxımdan, davamlı inkişaf prinsipləri regional turizm strategiyasının ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilməlidir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. Azərbaycanın Turizm Göstəriciləri 2018-2022. Bakı, 2023.
2. Məmmədov E.N. Azərbaycan turizminin inkişafında kadr potensialının

problemləri. *İqtisadiyyat və Turizm Jurnalı*, 2022;4(2):110–125.

3. Hüseynova S.Ə. Azərbaycanın təbii turizm potensialı və onun istifadəsi imkanları. Bakı: Elm nəşriyyatı. 2021.
4. Quliyev R.Ş. Azərbaycanda sağlamlıq turizminin perspektivləri. *Regionların İnkişafı Problemləri*, 2020;1(3):20–35.
5. Cəfərov V.M. Azərbaycanın mədəni irsi və turizm. Bakı: Şərq-Qərb nəşriyyatı. 2019.
6. Əliyeva L.İ. Kənd təsərrüfatı turizmi: Azərbaycan regionları üçün yeni imkanlar. *Aqrar və Turizm Tədqiqatları*, 2022;5(1):88–102.
7. Babayev K.Ə. Regional turizmin inkişafında nəqliyyat infrastrukturunun rolu. *Nəqliyyat və Logistika*, 2021;3(4):132–147.

Mammad Suleyman HASANOV

Master's student at Azerbaijan Tourism and Management University

ANALYSIS AND EVALUATION OF THE CURRENT STATE OF REGIONAL TOURISM POTENTIAL IN AZERBAIJAN

Summary

This article analyzes and evaluates the current state of regional tourism potential in Azerbaijan. The study examines various regions of the country, focusing on tourism resources such as natural landscapes, historical and cultural heritage, ecotourism opportunities, and local traditions. It also evaluates tourism infrastructure, transportation accessibility, quality of tourism services, and overall accessibility for visitors. In assessing tourism potential, positivist and structuralist approaches were applied, along with statistical analysis, indexing, and interregional comparisons. The analysis shows that some regions of Azerbaijan possess high tourism potential, while others face challenges related to infrastructure, marketing, and service quality. The article also provides theoretical and practical recommendations for improving tourism policies and ensuring sustainable regional tourism development. The results highlight that strategic planning, investment attraction, collaboration with local communities, and enhancement of service quality are essential for effective utilization of regional tourism potential. This study offers a scientific and methodological framework for evaluating and developing the tourism potential of Azerbaijan's regions.

Keywords: evaluation, infrastructure, sustainable development, positivist approach, structuralist approach.

Маммад Сулейман ГАСАНОВ

Магистрант Азербайджанского университета туризма и менеджмента

АНАЛИЗ И ОЦЕНКА СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО ТУРИСТИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА АЗЕРБАЙДЖАНА

Резюме

В данной статье проанализировано и оценено современное состояние регионального туристического потенциала Азербайджана. Исследование охватывает различные регионы страны, с акцентом на туристические ресурсы, такие как природные ландшафты, историческое и культурное наследие, возможности экотуризма и местные традиции. Также оцениваются туристическая инфраструктура, транспортная доступность, качество туристических услуг и общая доступность для посетителей. При оценке туристического потенциала применялись позитивистский и структуралистский подходы, а также статистический анализ, индексирование и межрегиональные сравнения. Анализ показывает, что некоторые регионы Азербайджана обладают высоким туристическим потенциалом, тогда как другие сталкиваются с проблемами, связанными с инфраструктурой, маркетингом и качеством услуг. В статье также представлены теоретические и практические рекомендации по совершенствованию туристической политики и обеспечению устойчивого развития регионального туризма. Результаты подчеркивают, что стратегическое планирование, привлечение инвестиций, сотрудничество с местными сообществами и повышение качества услуг имеют ключевое значение для эффективного использования регионального туристического потенциала. Данное исследование предлагает научно-методологическую основу для оценки и развития туристического потенциала регионов Азербайджана.

Ключевые слова: оценка, инфраструктура, устойчивое развитие, позитивистский подход, структуралистский подход.

Daxil olub: 13.02.2026